

Tre professorer i arbetsterapi har utsetts under det gångna året; *Kerstin Tham, Ann-Christin Eliasson och Helena Hemmingsson.*

Det vill TA uppmärksamma! Här följer en presentation av deras forskning.

"Viktigt fånga patientens livsvärld vid stroke"

– För att rehabiliteringen av patienter med stroke ska bli framgångsrik, är det viktigt att hitta individanpassade aktiviteter med mål och mening. Samtidigt bör patienten tillsammans med sina närstående formulera målen för träningen. Det säger Kerstin Tham, professor i arbetsterapi vid Karolinska Institutet sedan augusti 2009.

FOTO: KI

Kerstin Tham är professor vid KI.

Samtliga texter om nya professorer: Eva Cederquist

Tillsammans med sina doktorander har hon utvecklat några olika bedömningsinstrument för patienter med stroke som används internationellt inom såväl forskning som rehabilitering.

– Vi använder även specifika metoder där vi försöker fånga patientens upplevelse av sina vardagsaktiviteter efter en stroke.

Forskargruppen använder sig bland annat av så kallad fenomenologisk metod, en systematisk kvalitativ metod utvecklad vid Stockholms universitet. Syftet är att synliggöra hur olika upplevda fenomen uttrycks i patientens livsvärld.

– Vi söker efter olika karaktärsdrag. Ett vanligt fenomen efter en stroke i höger hjärnhalva är så kallat unilateralt neglekt; patienten lever i en halverad livsvärld utan att själv vara medveten om det. Många har också nedsatt koncentrationsförmåga.

Patienter med neglekt har svårt att uppfatta allt som befinner sig till vänster om deras mittlinje. De rakar bara halva ansiktet, äter bara upp halva matportionen respektive ser inte den kaffekopp som står till vänster om dem.

För att hjälpa dem att hantera sin komplicerade vardag, använder Kerstin Tham sig bland annat av video-feedback, där de får se sig själva utföra praktiska uppgifter. Videotekniken bidrar till ökad medvetenhet hos dessa patienter om att de negligerar föremål till vänster.

Forskargruppen har även utvecklat ett undersökningsinstrument för att fånga strokepatienters medvetenhet om sina begränsningar i samband med olika aktiviteter.

Forskningen har visat att hemmiljön och arbetsplatsen är viktiga platser för rehabilitering. Dessa miljöer är välbekanta och ger trygghet, samtidigt som patienten vet vilka uppgifter han eller hon tidigare klarade av och vilka rutiner man följde.

Här använder sig forskningen av begreppet vanekroppen, det vill säga vardagsaktiviteter man utför utan att tänka närmare på det.

– Det är lättare att stimulera minnet i en känd miljö. Patienter med minnesproblem utför lättare allt det som har med vanekroppen att göra, förklarar Kerstin Tham.

Gruppen ska nu också utvärdera ett patientcentrerat rehabiliteringsprogram, som bygger på de fenomenologiska studierna, och där patienten stöds att utifrån sin egen situation ta ansvar för rehabiliteringen.

Att ingå i ett socialt sammanhang och få tillgång till olika mötesplatser är betydelsefullt för patienternas återhämtning. Det har tidigare gjorts studier av rättor som visat att dessa återhämtar sig betydligt snabbare efter en hjärnskada om de får vara tillsammans med andra rättor, får god mat och inspirerande aktiviteter i

en berikande miljö.

– Många av dem har återhämtat sig fullt ut. Visserligen gäller detta rättor, men mycket talar för att det fungerar likadant också för människa, säger Kerstin Tham.

På Danderyds sjukhus finns i anslutning till rehabiliteringskliniken en speciell träningslägenhet för rehabilitering. Förutom att här finns avancerade tekniska hjälpmedel för kognitivt stöd, är lägenheten också vackert utformad och har en liten trädgård.

Under en vecka fick personer med stroke ta emot familj och vänner i den här avspända miljön och bjuda på mat. De blev därefter intervjuade av forskargruppen.

– Patienterna uppskattade att de på det här sättet fick möjlighet att känna sig kompetenta. De kände också en frihet och värdighet till skillnad mot på vårdavdelningen, förklarar Kerstin Tham.

Personer med stroke kan ofta ha en nedsatt medvetenhet om sina egna begränsningar. Det kan vara ett hinder för deras engagemang i rehabiliteringen, men också utgöra en risk i samband med bilkörning.

Efter en stroke görs ofta en trafikmedicinsk utredning av om personen bör fortsätta att köra bil. En doktorand i gruppen har utvecklat instrument för en säker praktisk körbedömning som bland annat omfattar patientens förmåga att planera sin körning, att manövrera bilen

Forts. nästa sida

och att vara uppmärksam på skyltning och medtrafikanter.

– Vi utvecklar nu ett bedömningsinstrument som undersöker personens medvetenhet om sina egna begränsningar vid bilkörning; intervjuer har visat att många upplever det som kränkande att inte få fortsätta köra bil. Vissa personer bör därför erbjudas möjlighet att träna upp sin körförmåga eller få stöd att hitta alternativa kommunala färdvägar, säger hon.

Inom ramen för Karolinska Institutets samarbete med Makerere universitetet i Kampala, Uganda, samverkar forskargruppen med Mulagosjukhuset i staden. Under hösten påbörjas studier av rehabilitering efter stroke.

– Samtidigt som de arbetar där som vi gjorde på 1950-1960-talen, är deras sjukhusmiljö mer berikande än vår. Patienterna är med i ett helt annat socialt sammanhang. De får ta med egna saker hemifrån och ha tre närstående som bor på sjukhuset, berättar Kerstin Tham.

Hon menar att de närstående i Uganda borde få utbildning i hur de kan stödja sina anhöriga med rehabiliteringen efter en stroke.

– Det ska bli intressant att göra jämförande studier mellan Sverige och Uganda. Jag är övertygad om att vi har mycket att lära om betydelsen av berikande miljöer och sociala sammanhang för återhämtning och rehabilitering efter en stroke.

Fakta/stroke

- Mellan 25 000 och 30 000 svenskar drabbas årligen av stroke, det vill säga antingen en blödning eller blodpropp i hjärnan.
- Medelåldern för insjuknandet är 75 år.
- De flesta patienterna överlever, men ofta med olika funktionshinder. Kommer den medicinska hjälpen in i ett tidigt skede kan symtomen ofta lindras.
- Kerstin Thams forskning studerar specifikt konsekvenser av kognitiva funktionsnedsättningar i patientens vardag, samt hur terapeutiska komponenter i miljöer och aktiviteter kan bidra till återhämtning efter en stroke.

Utsedd till årets forskare i Kanada

När Ann-Christin Eliasson började forska kring handfunktionen hos barn med hjärnskada i början av 1990-talet var hon rätt ensam. Idag är det ett etablerat forskningsfält. Nyligen tilldelades hon utmärkelsen årets forskare av Laval University, Kanada.

Sedan december 2008 är hon adjungerad professor i pediatrik vetenskap med inriktning mot habilitering vid Karolinska Institutet.

Forskningsområdet går ifrån experimentell forskning till utveckling av bedömningsinstrument och nya behandlingsmetoder med fokus på handfunktion och motorisk kontroll.

– Vid en skada i centrala nervsystemet ser man i princip alltid en påverkan på handfunktionen.

Manual ability classification system (MACS) är en nyutvecklad klassifikation som blivit internationellt erkänd. Barn med cerebral pares delas in i fem nivåer baserat på deras förmåga att använda händerna. Tanken med MACS är att enkelt kunna beskriva vad barn med olika funktionsnedsättningar klarar i vardagen.

Ungefär 30 procent av alla barn med cerebral pares (CP) har en ensidig hjärnskada som leder till hemiplegi, halvsidig förlamning i ena sidans arm, ben och bål. De här barnen kan oftast gå i vanlig skola; i och med att de har en bra hand så klarar de det mesta även om det tar lång tid och inte alltid går så lätt.

FOTO: STEFAN ZIMMERMAN.

Ann-Christin Eliasson har forskat kring handfunktionen hos barn med hjärnskada sedan början av 1990-talet. Nyligen blev hon utsedd till årets forskare vid Laval University i Kanada.

– Vi fokuserar på hur de kan lära sig fungera med en bra och en sämre hand. Det finns många subtila vardagsproblem.

Så kallad CI-terapi (constraint induced movement therapy) innebär att man sätter en vante på barnets bästa hand, för att träna upp den andra handen, en metod som Ann-Christin Eliasson vidareutvecklat för barn i olika åldrar.

En modifierad form av denna terapi

ska nu användas för att beskriva utveckling och studera träningsmöjligheter för små barn mellan tre månader och ett år med ensidig hjärnskada och risk att utveckla cerebral pares.

– Det är ett helt outforskat fält, säger Ann-Christine. Nya rön om hjärnans plasticitet visar att det är viktigt att komma in tidigt med en anpassad träning av de här barnens handfunktion.

Helena Hemmingsson blev utnämnd till professor vid Linköpings universitet den 1 december.

FOTO: STAFFAN JONSSON

Helena Hemmingsson forskar om delaktigheten i skolan för barn med funktionsnedsättning, samt olika aspekter av deras skolmiljö. Hon är sedan december nyutnämnd professor i arbetsterapi med inriktning mot funktionshinder i vardagslivet vid Linköpings universitet.

– Det är viktigt att redan i skolan börja titta på hur de här barnens tillgänglighet i samhället ser ut. Det är grundförutsättningarna för att de sedan ska få ett bra vuxenliv, säger hon.

"Komplex skolsituation för barn med funktionsnedsättning"

Helena Hemmingsson studerar funktionsnedsättningar i vardagen för både barn och vuxna, men fokus ligger framförallt på barn med någon form av rörelsehinder, ADHD och Downs syndrom.

Hennes forskning tittar på olika aspekter i de här barnens skolmiljö under hela skoltiden inklusive gymnasiet som skolans organisation, skol- och rehabiliteringspersonalens beredskap, kamratkontakter, samt barnens användande av hjälpmedel och teknik.

I en studie har hon försökt underlätta deras möjligheter att använda sig av dator. Många kan ha svårt att läsa eller skriva och är man rörelsehindrad kan det underlätta att söka information i datorn och inte behöva gå och hämta böcker.

– Rörelsehindrade barn kan också ha

svårt att gå ut och leka med kompisar. Idag umgås alla på nätet, det påverkas inte av om du är förelsehindrad eller inte.

I en enkätstudie har drygt 400 barn själva fått identifiera hinder för aktivitet och delaktighet i sin skolmiljö.

Helena Hemmingsson var tidigare verksam som docent vid Karolinska Institutet och utvecklade då ett bedömningsinstrument för i vilken utsträckning elever med funktionsnedsättningar behöver anpassningar i sin skolmiljö. Bedömning av anpassningar i skolmiljön (BAS) har getts ut FSA, och är idag översatt till ett tiotal språk.

Hon har nyligen kommit hem från Uganda, där hon inom ramen för KIs samarbete med Makarere universitetet i Kampala har tittat på delaktigheten i ugandiska skolor för barn med någon form av funktionsnedsättning.

Ny avhandling av Lisa Ekstam, KI. www.ki.se

Titel: Förändringar i vardagslivet efter stroke: Äldre individers och pars dagliga aktiviteter första året hemma efter stroke

"Stroke drabbar ofta bägge makarna"

Stroke påverkar inte bara personen som drabbas utan även familjen. Att undersöka, beskriva och förstå förändringar i vardagen har varit syftet med avhandlingen som lades fram av Lisa Ekstam på Karolinska Institutet den 5 juni 2009. Hon har utifrån ett aktivitetsperspektiv studerat förändringar i vardagslivet bland äldre personer och par under det första året hemma efter stroke.

I samband med en ny lagstiftning som träder i kraft 1 juli där socialnämnden ska erbjuda stöd och hjälp till anhörigvårdare behövs mer kunskap och konkreta tillvägagångssätt för att stötta anhöriga.

Avhandlingen ger kunskap om hur aktivitetsutförande och delaktighet inte bara förändrades för personen med stroke utan också för make/maka och för paret som en enhet. Vidare beskrivs makarnas strategier för att hantera förändringar i vardagen. Denna kunskap kan användas för att utforma rehabilitering, stöd och hjälp till individer efter stroke och till paret som en enhet.

För att undersöka och belysa dessa

FOTO: LISA EKSTAM

Lisa Ekstam, ny fil. Dr vid KI.

komplexa vårdproblem har olika forskningsmetoder använts. Longitudinella person-orienterade metoder har utvecklats, då de flesta tidigare stroke-studier har varit tvärsnittsstudier. Att studera hur stroke påverkar paret som en enhet är ovanligt och ett nytt angreppssätt när man studerar förändringar i vardagslivet efter stroke.

Avhandlingen består av fyra delstudier.

Studie 1 beskriver fyra olika mönster av förändring i vardagslivet från ett individperspektiv. Studie 2 visade att ökad medvetenhet av aktivitetsbegränsningar var relaterat till förbättringar i utförandet av aktiviteter. Resultaten från studie 3 tolkades som att det fanns en risk för förlust av aktiviteter för båda parter efter stroke och att makarna strävade efter eller kämpade för att upprätthålla en ömsesidighet dem emellan. Studie 4 beskriver två kontrasterande pars olika förhållningssätt till förändringar samt konsekvenserna av förändringar i vardagslivet efter stroke.

Resultatet av avhandlingen kan användas av arbetsterapeuter och andra professioner i deras bedömning av klienters olika förutsättningar för rehabilitering och kan stödja ett kliniskt resonemang kring interventioner som syftar till att möjliggöra aktivitetsutförande samt deltagande i aktiviteter och social gemenskap för såväl individer som par.

Fotnot: Avhandlingen går att beställa genom agneta.ovaskainen@ki.se